Kulturutskottets betänkande

1979/80: 27

med anledning av proposition 1979/80: 100 såvitt gäller den för televerket avsedda medelsanvisningen till radio och television jämte motioner

Propositionen

Regeringen har i proposition 1979/80: 100 bilaga 12 (utbildningsdepartementet) under avsnittet Radio och television, s. 66–91, föreslagit riksdagen bl. a. att

dels godkänna i propositionen angivna förslag till medelsberäkningar för televerket,

dels medge regeringen bemyndigande att av konjunkturmässiga eller andra skäl anvisa ytterligare högst 10 % av föreslagna totala investeringsmedel till televerket.

De förslag beträffande radio och television som regeringen i övrigt lagt fram i budgetpropositionen, bilaga 12, har utskottet behandlat i betänkandet KrU 1979/80: 24.

I propositionen behandlas bl. a. frågan om AM-ljudradiosändningar på mellan- och långvågsbanden. Televerket har i denna fråga anfört att nu befintliga sändare av detta slag är så gamla att man måste ta ställning till frågan om de skall ersättas och i så fall på vilket sätt detta skall ske. Televerket anger fem alternativ:

A. Nedläggning av samtliga fyra nuvarande stationer, belägna i Stockholm, Göteborg, Motala och Hörby, vilket skulle ge driftbesparingar om ca 4 milj. kr. per år.

B. Nuvarande fyra stationer bibehålls och renoveras. Investeringskostnaderna beräknas till 15–20 milj. kr. och driftkostnaderna till ca 3,5 milj. kr. per år.

C. På sikt en sändarstation, vilket skulle medföra en investeringskostnad om ca 13 milj. kr. och driftkostnad om ca 1,7 milj. kr. per år.

D. På sikt två sändarstationer. Investeringskostnaderna uppgår till ca 29 milj. kr. och driftkostnaderna till 3,5 milj. kr. per år.

E. På sikt tre sändarstationer, varvid investeringskostnaderna beräknas uppgå till 44 milj. kr. och driftkostnaderna till ca 5 milj. kr. per år.

Televerket förordar att alternativ D genomförs.

Televerkets investeringskostnader budgetåret 1980/81 beräknas i propositionen till 85,7 milj. kr. och dess driftkostnader till 214,5 milj. kr. Beloppen är lägre än vad televerket föreslagit i sin anslagsframställning vilket såvitt gäller investeringsmedlen bl. a. beror på att föredragande statsrådet inte varit beredd att tillstyrka televerkets planer på en utbyggnad av AM-sändare. Beträffande de nu befintliga sändarstationerna för AM i Stock-

holm, Göteborg och Motala har statsrådet räknat med en nedläggning redan under budgetåret 1980/81 och som följd därav med en minskning av de av televerket beräknade driftkostnaderna med 3 milj. kr.

Motionerna

I detta sammanhang behandlar utskottet motionerna

1979/80: 1233 av Georg Andersson m. fl. (s) vari, såvitt nu är i fråga, yrkas

2. att riksdagen beslutar att avslå regeringens förslag att lägga ned AM-sändarna i Stockholm, Göteborg och Motala,

1979/80: 1237 av Bonnie Bernström (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts om en översyn av effekterna av en nedläggning av AM-sändningar i Sverige.

1979/80: 1677 av Torsten Karlsson (s) vari yrkas att riksdagen avslår regeringens förslag om att lägga ned AM-sändarna i Motala, Stockholm och Göteborg,

1979/80: 1687 av Margaretha af Ugglas (m) vari yrkas att riksdagen beslutar

1. att driften vid de fyra AM-stationerna får fortsätta tills vidare i avvaktan på den utredning som begärs under punkt 2,

2. att anhålla att regeringen skyndsamt låter utreda hur Sveriges behov av mellan- och långvågssändare bör täckas i framtiden och i denna utredning låter representanter för följande berörda intressenter ingå: UD, försvarsdepartementet, televerket, utlandsradion, riksradion m. fl.

I motion 1233 uttalas att ett bifall till förslaget om nedläggning av tre AM-sändare skulle få omfattande konsekvenser.

Möjligheterna att ta emot svenska ljudradioprogram i grannländerna skulle minska avsevärt. Detta gäller både P 1 och utlandsprogrammen. Möjligheterna att ta emot väderrapporter i Östersjön och Nordsjön skulle också kraftigt försämras. Det blir också betydligt svårare att behålla sändningsresurser för att av försvarsberedskapsskäl nå utanför landets gränser.

Med hänsyn till de negativa konsekvenserna, bl. a. för de nordiska grannländerna och för dem som har sin sysselsättning inom fiske och sjöfart, är motionärerna inte beredda att tillstyrka regeringens förslag om nedläggning av de tre AM-sändarna i Stockholm, Göteborg och Motala. Motionärerna anser att hela frågan om det framtida AM-nätet bör utredas och belysas i ett sammanhang innan några beslut kan fattas.

Det i motion 1237 framförda yrkandet motiveras på följande sätt.

En nedläggning av AM-sändarna skulle medföra en väsentlig försämring inte bara för nordbor som lyssnar på svenska radiosändningar utan också

för lyssnare på andra sidan Östersjön. Sveriges Radios utlandsprogram, som sänds på flera olika språk, avlyssnas bl. a. av ca 1 000 000 innevånare i Sovjet. Utlandsprogrammen är beroende av AM-sändarna för att få kvalitet på sändningarna. I länder med förtryck, censur och övergrepp mot mänskliga rättigheter som just Sovjet är det viktigt att nå ut med sändningar från demokratiska länder. Sveriges Radio får 50 000 brev per år från människor i andra länder som lyssnar till utlandssändningarna.

En annan betydelsefull om än mindre grupp som får en väsentlig del av sin dagliga information via AM-sändarna är alla som ägnar sig åt fiske och sjöfart i våra svenska farvatten. Dessa yrkesgrupper får naturligtvis också mycket av sin information över andra sändare men har av tradition haft AM-sändarna som sin fasta lyssnarpunkt.

En annan aspekt på AM-sändarnas betydelse hör samman med de försvarspolitiska och beredskapspsykologiska behoven. Det har ansetts absolut nödvändigt ur dessas synpunkter att våra radioprogram skall kunna avlyssnas på mellanvåg eftersom spridningen är mycket bättre än FM-sändarnas. Det är också från deras synpunkter betydelsefullt att under sådana förhållanden lyssnare utanför vårt lands gränser kan följa radiosändningar från Sverige över AM-sändarna.

Sedan några år tillbaka har Sverige internationellt arbetat för att få disponera frekvenser för AM-sändarna. Skulle propositionens förslag vinna gehör att lägga ned AM-sändarna i Göteborg, Stockholm och Motala utan att investeringar görs i nya sändare kan vi icke räkna med att behålla frekvenserna. De kommer snabbt att utnyttjas av andra staters radioföretag.

Sedan några år tillbaka har man från televerket påtalat behovet av att ersätta de nu befintliga AM-sändarna med tre nya sändare, en i Skåne, en på Gotland och en i Kiruna. Framställningen har emellertid lämnats utan åtgärd. Det är angeläget utifrån ovan nämnda synpunkter att få en bättre genomlysning av effekterna av nedläggning av AM-sändningarna innan några förändringar görs. Regeringen bör därför göra en översyn av frågan.

Motiveringen för det i motion 1677 framställda avslagsyrkandet beträffande AM-sändarna sammanfaller i stor utsträckning med vad som anförts i motion 1237. Därutöver har anförts bl. a. följande.

AM-sändaren i Motala, som sänder på långvåg och som därför också hörs under den ljusa tiden på dygnet, har utöver radioprogrammen också ansvaret för utsändandet av de frekvenser och informationer som de vetenskapliga institutionerna runtom i vårt land behöver för att utföra sina arbeten och observationer, ofta i samspel med andra motsvarande institutioner i världen.

Motionären har också framhållit att ett nedläggande av ifrågavarande sändare skulle gå stick i stäv med de målsättningar om ett utökat informationsutbyte, som Sverige skrivit under bl. a. i Helsingforskonferensens dokument om säkerhetsfrågorna i Europa.

Konsekvenserna av den föreslagna nedläggningen av tre AM-sändare beskrivs i motion 1687 på följande sätt.

Förslaget innebär i praktiken att Sverige avsäger sig rätten att sända radioprogram till kringliggande länder i Europa på de våglängder som kan avlyssnas av de flesta.

Dessutom försvinner möjligheten att med ett fåtal sändare via mellan- och långvågen täcka stora delar av Sverige på ett sätt som kan tas emot på de flesta portabla, batteridrivna mottagare.

Förslaget i propositionen är av stor principiell betydelse med både inrikes- och utrikespolitiska samt beredskapsmässiga konsekvenser. Om beslutet blir av försvinner Sverige från lång- och mellanvågsbanden efter 1985 och lär ej kunna komma tillbaka under detta sekel.

I motionen redovisas vidare utförligt synpunkter på betydelsen av AM-sändare i Europa. Sammanfattningsvis uttalas att förslaget – om det går igenom – innebär att det neutrala Sveriges röst kommer att försvinna från de mest avlyssnade radiobanden i Europa. Frekvenserna kommer att tas över av andra och det blir svårt om inte omöjligt att komma igen senare.

Avgivna yttranden m. m.

Utskottet har i fråga om AM-sändarna inhämtat yttrande från försvarsutskottet (se bilaga till detta betänkande).

Försvarsutskottet har i sin tur inhämtat yttranden i denna fråga från bl. a. televerket, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar och Sveriges Radio AB. Innehållet i dessa yttranden redovisas i försvarsutskottets yttrande.

Utöver de till försvarsutskottet ingivna yttrandena har kulturutskottet haft tillfälle att ta del av en av rådet för allmän metrologi till industridepartementet ställd skrivelse angående långvågssändaren i Motala och dess betydelse som normalfrekvenssändare samt en inom televerkets radiodivision upprättad promemoria i samma ämne. Vidare har vissa skrivelser angående AM-sändarna kommit in till utskottet.

Utskottet

Vad som anförts såväl i motionerna 1233, 1237, 1677 och 1687 som i de yttranden och skrivelser som utskottet redovisat i det föregående ger enligt utskottets mening starkt stöd för uppfattningen att det behövs tid för ytterligare överväganden av frågan om en nedläggning av AM-sändarna i Stockholm, Göteborg och Motala. Utskottet anser därför att dessa sändare bör behållas i drift även under budgetåret 1980/81. Därigenom får regeringen tid att ytterligare överväga och för riksdagen redovisa sin syn på behovet av AM-ljudradiosändningar på mellan- och långvågsbanden och hur detta behov i framtiden skall tillgodoses. Utskottet anser att riksdagen

som sin mening bör ge till känna för regeringen vad utskottet nu anfört med anledning av motionerna 1233, 1237, 1677 och 1687.

Den ståndpunkt som utskottet härmed intagit påverkar utskottets bedömning av televerkets medelsbehov för nästa budgetår såvitt gäller radio- och TV-verksamheten. Utskottet anser att till televerkets driftkostnader bör beräknas 3 milj. kr. mer än som angivits i propositionen. I övrigt har vad som anförts och föreslagits i propositionen i den del den behandlats i detta sammanhang inte gett utskottet anledning till erinringar eller särskilda uttalanden. Utskottet tillstyrker alltså att riksdagen ger regeringen det i propositionen angivna bemyndigandet beträffande televerkets investeringsmedel.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen som sin mening ger till känna för regeringen vad utskottet med anledning av motionerna 1979/80: 1233 yrkande 2, 1979/80: 1237, 1979/80: 1677 och 1979/80: 1687 anfört om AM-ljudradiosändningar på mellan- och långvågsbanden,
2. att riksdagen med anledning av proposition 1979/80: 100 och vad utskottet anfört godkänner av utskottet angivna förslag till medelsberäkningar för televerket,
3. att riksdagen medger regeringen bemyndigande att av konjunkturmässiga eller andra skäl anvisa ytterligare högst 10 % av föreslagna totala investeringsmedel till televerket.

Stockholm den 27 mars 1980

På kulturutskottets vägnar
GEORG ANDERSSON

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Georg Andersson (s), Karl-Eric Norrby (c), Kerstin Anér (fp), Tyra Johansson (s), Lars-Ingvar Sörenson (s), Olle Eriksson (c), Hans Alsén (s), Lars Ahlmark (m), Catarina Rönnung (s), Anna Eliasson (c), Kerstin Andersson i Kumla (s), Elisabeth Fleetwood (m), Ing-Marie Hansson (s), Börje Stensson (fp) och Gunnel Liljegren (m).

Försvarsutskottets yttrande

Bilaga

1979/80: 2 y

över förslag i budgetpropositionen om nedläggning av vissa rundradiosändare jämte motioner

Till kulturutskottet

Kulturutskottet har den 12 februari 1980 beslutat anhålla att försvarsutskottet snarast yttrar sig över förslag i budgetpropositionen bilaga 12 (s. 84–85) om nedläggning av sändarstationer för AM i Stockholm, Göteborg och Motala samt motionerna 1979/80: 1233 yrkandet 2, 1237, 1677 och 1687.

Utskottet

Inför en internationell konferens i Genève 1975 om sändningsfrekvenser på långvågs- och mellanvågsbanden gav regeringen direktiv om att televerket skulle eftersträva frekvenstilldelningar för täckning av kringliggande havsområden, övriga Norden samt närliggande delar av Europa i övrigt. Enligt televerkets uppfattning tilldelades Sverige frekvenser som svarar mot detta mål.

Frågan om resurser för svenska ljudradiosändningar på långvåg och mellanvåg har behandlats i televerkets och Sveriges Radios anslagsframställningar sedan år 1976. Utbyggnad med nya sändare enligt olika alternativ har föreslagits av de båda företagen i samråd.

I 1980 års budgetproposition (bil. 12 s. 68) redovisas förslag av televerket om en planering för att Sverige på sikt skall ha en mellanvågssändare i Skåne och en långvågssändare på Gotland. Verket har föreslagit att en ny mellanvågsstation i Skåne skall börja uppföras budgetåret 1980/81.

Efter nedläggning år 1978 av långvågssändaren i Luleå och mellanvågssändarna i Sundsvall, Östersund och Falun finns f. n. mellanvågssändare i Stockholm, Göteborg och Hörby samt en långvågssändare i Motala. För rundradiosändningar, utöver FM-sändningar, finns dessutom kortvågsstationer i Hörby och Karlsborg. Sändarna i Stockholm, Göteborg och Hörby kan vara i drift längst till år 1985. Långvågssändaren i Motala bedömer televerket kunna vara i bruk åtminstone till 1980-talets slut.

I budgetpropositionen (bil. 12. s. 84–85) förklarar föredragande statsrådet att han inte är beredd att tillstyrka televerkets planer på en utbyggnad av sändare i Skåne och på Gotland. För att spara driftmedel har han räknat med att de nämnda sändarstationerna i Stockholm, Göteborg och Motala skall läggas ned redan under budgetåret 1980/81.

Ifrågavarande fyra motioner syftar till att några sändare för långvåg och

Bilaga

mellanvåg inte skall läggas ned förrän man närmare har studerat Sveriges framtida behov av sådana sändare.

Utskottet har inhämtat uppgifter i denna fråga bl. a. från televerket, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar och Sveriges Radio AB.

En nedläggning av ljudradiosändningarna på långvåg och mellanvåg i Sverige innebär enligt *televerket* (PM 1980-02-13, kompletterad 1980-02-19) bl. a.

– att möjligheterna att ta emot svenska ljudradioprogram i grannländerna minskar avsevärt (gäller såväl P1 som utlandsprogram)

– att möjligheterna att ta emot väderrapporter i Östersjön och Nordsjön minskar avsevärt

– att möjligheterna att bibehålla sändningsresurser för att av försvarsberedskapsskäl kunna nå såväl utanför landets gränser som till ockuperat område inom landet minskar avsevärt

– att möjligheterna att på lång sikt bibehålla de år 1975 erhållna sändningsfrekvenserna minskar avsevärt

– att Sverige intar en unik position i världen genom att frånhända sig möjligheterna att använda lång- och mellanvåg. Såväl i Norge och Danmark som i många andra länder sker en omfattande utbyggnad.

Televerket har redovisat täckningsområdena för nuvarande långvågs- och mellanvågssändare.

Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar (PM 1980-02-18) har i denna fråga sammanfattningsvis uttalat att det i en allvarlig kris- eller krigssituation är särskilt viktigt att informationen från vårt land når befolkningen i vår nära omvärld. Det kan inte ske med kortvågssändare men med mellan- och långvågssändare. Om delar av vårt land skulle ockuperas av en angripare, är mellan- och långvågssändarna enligt beredskapsnämnden av stor betydelse för möjligheterna att nå befolkningen i de inneslutna områdena.

Sveriges Radio har i två promemorior (1980-02-18 och 1980-02-22) redovisat beredskapsaspekter på frågan och på kartskisser angett täckningsområdena för bl. a. de föreslagna nya sändarna i Skåne och på Gotland. Företaget anser att betydelsen av ifrågavarande sändare för att möjliggöra information till lyssnare i utlandet samt som reserv för och komplettering till FM-nätet bör tas upp inom ramen för pågående utredningsarbete. Den föreslagna utbyggnaden i Skåne och på Gotland framhålls som angelägen från totalförsvarssynpunkt. Frågan har behandlats vid sammanträde med radiochefens rådgivande nämnd för beredskapsfrågor den 29 januari 1980.

Sveriges Radio uttalar vidare att kapacitet för AM-sändningar bör behållas tills man har beslutat om ersättning med nya sändare. Av nuvarande stationer ger företaget långvågssändaren i Motala högsta prioritet.

Försvarsutskottet anser att säkerhetspolitiska synpunkter måste beaktas när man prövar om återstående sändarstationer för långvåg och mellanvåg

Bilaga

kan läggas ned och om nya sändare bör byggas. Enligt utskottets mening bör skapas rådrum för en prövning som kan leda till en helhetssyn på sändarbehov, finansiering m. m., grundad på säkerhetspolitiska, ekonomiska och andra synpunkter. Från säkerhetspolitisk synpunkt är det angeläget att sändarstationen i Motala behålls tills en sådan prövning har skett. Enligt utskottets mening bör möjligheterna till AM-sändningar behållas även på sikt.

Stockholm den 28 februari 1980

På försvarsutskottets vägnar
PER PETERSSON

Närvarande: Per Petersson (m), Eric Holmqvist (s), Gudrun Sundström (s), Gunnar Oskarson (m), Roland Brännström (s), Ulla Ekelund (c), Åke Gustavsson (s), Göthe Knutson (m), Evert Hedberg (s), Anders Gernandt (c), Karl-Erik Svartberg (s), Eric Hägelmark (fp), Anita Johansson (s), Eivor Nilson (c) och Margit Jonsson (fp).

Avvikande mening

av Eric Holmqvist, Gudrun Sundström, Roland Brännström, Åke Gustavsson, Evert Hedberg, Karl-Erik Svartberg och Anita Johansson (alla s) som anser att sista stycket i utskottets anförande bort ha följande lydelse:

Försvarsutskottet anser att säkerhetspolitiska synpunkter måste beaktas när man prövar om återstående sändarstationer för långvåg och mellanvåg kan läggas ned och om nya sändare bör byggas. Enligt utskottets mening bör skapas rådrum för en prövning som kan leda till en helhetssyn på sändarbehov, finansiering m. m., grundad på säkerhetspolitiska, ekonomiska och andra synpunkter. Från säkerhetspolitisk synpunkt är det angeläget att man inte avhänder sig möjligheten att behålla ifrågavarande sändare förrän en sådan prövning har skett. Enligt utskottets mening bör möjligheterna till AM-sändningar behållas även på sikt.

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1980